

Nr 205.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående ersättning till Pehr Fricks Fabrikers Aktiebolag och hos bolaget anställda vid nedläggande av bolagets tillverkning av cigarrlådor; given Stockholms slott den 7 mars 1930.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts

Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

Adolf Dahl.

Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 7 mars 1930.

Närvarande:

Statsministern LINDMAN, ministern för utrikes ärendena TRYGGER, statsråden LÜBECK, BESKOW, LUNDVIK, BORELL, VON STEYERN, MALMBERG, LINDSKOG, BISSMARK, JOHANSSON, DAHL.

Chefen för finansdepartementet, statsrådet Dahl, anför:

I skrivelse till Kungl. Maj:t den 10 december 1928 har Pehr Fricks Fabrikers Aktiebolag, som bedriver tillverkning av cigarrlådor, gjort framställning, gående ut på ersättning för den förlust, som skulle drabba sökandebolaget och dess personal genom att bolaget i brist på beställningar från Aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolet bleve nödsakat nedlägga sin verksamhet. Beträffande ekonomisk gottgörelse åt sökandebolaget

lagets arbetare föreligger dessutom en den 29 december 1928 dagtecknad skrivelse till Kungl. Maj:t från Svenska Träindustriarbetareförbundets styrelse, vilken skrivelse avlåtits på uppdrag av arbetare hos sökandebolaget.

Innan jag övergår till en närmare redogörelse för nu nämnda framställningar, torde böra erinras om de bestämmelser, enligt vilka vid tobaksmonopolets tillkomst ersättning lämnades för intrång i näringsverksamhet inom tobakshanteringen, ävensom, i samband därmed, om vissa av sökandebolaget tidigare gjorda framställningar i ämnet.

1914 års ersättningsförrdning.

Statsmonopol å tobakstillverkningen i riket infördes från och med den 1 juni 1915, då förordningen i ämnet den 15 december 1914 (nr 436) trädde i kraft. Samtidigt utfärdade Kungl. Maj:t förordning (nr 437) om vad iakttagas skall i avseende å införandet av statsmonopol å tobakstillverkningen i riket, den s. k. ersättningsförrdningen. Enligt 1 § i ersättningsförrdningen skall det åligga staten att — enligt vissa i förordningen angivna grunder — *dels* inlösa tobaksfabrikant tillhöriga specialmaskiner för tillverkning av tobaksvaror, vissa andra inventarier samt lager av oarbetad tobak och halvfabrikat m. m., ävensom utgiva ersättning för värdeminskning å vissa inventarier, *dels* till tobaksfabrikant utgiva ersättning för värdeminskning å fabriksfastighet och vissa därtill hörande inventarier, *dels* till tobaksfabrikant utgiva ersättning för förlorad näringsverksamhet, *dels* ock utgiva ersättning för förlorad anställning inom tobakstillverkningen m. m. För vad staten utbetalat i inlösen och ersättning m. m. har staten erhållit gottgörelse av tobaksmonopolet enligt 1915 års kontrakt angående upplåtande av monopolrättigheten jämte tilläggsavtal av år 1916.

För uppskattning av värdet å inventarier och lager, som skulle av staten inlösas, samt för bestämmande av annan ersättning, som staten skulle betala, tillsattes särskilda kommissioner (se 3 §). Beträffande de grunder, efter vilka inlösen och ersättning skulle utgå, torde få hänvisas till II kap. i ersättningsförrdningen. Här må ellenas erinras, att den personliga ersättningen till dem, som förlorat sin anställning, såsom regel utgjordes av en engångsersättning, utgående med vissa gånger medeltalet av på särskilt sätt beräknad »medelårsinkomst». För inom tobakshanteringen yrkesutbildad personal utmättes ersättningen enligt 9 § 4 mom. och för annan personal enligt 9 § 6 mom. ersättningsförrdningen. I stället för denna engångsersättning kunde i vissa fall utgå en livränta, vilken form dock endast i mycket ringa utsträckning kom till användning. Därest ersättningstagaren på grund av ålder, sjukdom, lyte eller annan omständighet ansåges äga särskild svårighet att förskaffa sig uppehälle, skulle han dessutom jämlikt 12 § ersättningsförrdningen kunna erhålla understöd med visst engångsbelopp.

På grund av de förskjutningar i ekonomiskt avseende, som vållades av

världskriget, ansågos de ersättningsbelopp, som tillerkänts förut inom tobakshanteringen anställda, otillräckliga för fyllande av den uppgift, vartill de avsetts. Till följd härav beviljades under de följande åren ytterligare personlig ersättningsbelopp i viss utsträckning.

Bestämmelser hava jämväl utfärdats genom förordningen den 17 juni 1916 (nr 212) om ersättning till tobaksgrossister och hos dem anställda personer med anledning av införandet av statsmonopol å tobakstillverkningen i riket. De däri angivna grunder för ersättning äro i åtskilliga fall andra och lägre beräknade än de i 1914 års ersättningsförordning meddelade.

Ersättning i någon form till företagare eller personal inom tobaksproduktionens hjälpindustrier har däremot icke lämnats.

Frågan om ersättning till sökandebolaget i anledning av införandet av statsmonopol å tobakstillverkningen i riket och därmed i samband stående förhållanden har, såsom nämnts, förut vid olika tillfällen framförts.

Sålunda gav sökandebolaget redan i skrivelse den 3 juni 1914 uttryck för sin förhoppning, att Kungl. Maj:t vid ordnandet av tobaksbeskattningen och därmed sammanhängande angelägenheter måtte tillse, att sökandebolaget — som då i omkring 57 år bedrivit cigarrlådstillverkning och alltså vore det äldsta företaget i branschen i Sverige — ej bleve åsidosatt i sina berättigade intressen.

I proposition nr 254 till 1914 års senare riksdag framhöll föredragande departementschefen (sid. 67), att sådana industrier, som sysselsatte sig med fabrikation av för tobakstillverkningen erforderliga utensilier, såsom cigarrlådor, cigarrettpapper, etiketter och dylikt, givetvis icke komme att falla under monopollagstiftningen. Då från vissa håll uttalats farhågor för att de inom dessa industrier arbetande företagen på grund av tobakstillverkningens monopolisering skulle komma att bringas i svårigheter, syntes det departementschefen vara nog att erinra om, att det tilltänkta monopolbolagets organisation och särskilt bestämmelserna om styrelsens sammansättning syntes innebära tillfyllestgörande garanti för att monopolbolaget i detta såväl som i andra avseenden skulle taga all skälig hänsyn till andra personers berättigade intressen.

Till särskilda utskottet nr 3, som hade att förberedande behandla Kungl. Maj:ts nyssnämnda proposition, ingick sökandebolaget jämväl med en framställning. Denna framställning föranledde icke någon åtgärd. I enlighet med utskottets förslag uttalade riksdagen (skrivelse nr 261), att riksdagen vid behandlingen av Kungl. Maj:ts förslag låtit sig angeläget vara att tillse, att för alla dem, som av monolets införande berördes, i möjligaste mån mildrades de svårigheter, som övergången från fri näring till statsmonopol inom tobakstillverkningen kunde komma att medföra.

Äldre framställningar från sökandebolaget.

Sökandebolagets skrivelse
d/å 1914.

1914 års
B-riksdag.

1915 års
riksdag.

Vid 1915 års riksdag kom — med anledning av väckta motioner, nr 33 i första kammaren och nr 44 i andra kammaren — frågan om ytterligare ersättning utöver den i ersättningsförordningen att ånyo bliva föremål för riksdagens behandling. Cigarrlådtillverkarna omnämndes dock ej i motionerna, som voro mycket allmänt hållna.

Bevillningsutskottet (utlåtande nr 14), som hade att behandla motionerna, fick mottaga två skrivelser från sökandebolaget. I den ena skrivelsen ifrågasatte bolaget statsinlösen av företaget på basis av värdering, företagen av de i motionerna omförmälda kommissioner. Utskottet, som icke ville taga ställning till frågan, huruvida under inlösnings- och ersättningsförfarandets gång i enskilda fall ersättning kunde finnas påkallad utöver vad gällande bestämmelser medgäve, avstyrkte motionerna, men uttalade tillika, att därest emellertid under kommissionernas verksamhet ett eller annat fall skulle yppa sig, då billighet och rättvisa icke syntes kunna med stöd av gällande bestämmelser behörigen tillgodoses och på grund härav statens mellankomst kunde finnas önskvärd, utskottet hyste den förvissningen, att Kungl. Maj:t icke skulle underlåta att hos riksdagen göra den framställning, som härav kunde föranledas.

Emellertid förekommo fem reservationer mot utskottets beslut. I huvudreservationen, som endast innehöll en helt allmän motivering, påyrkades skrivelse till Kungl. Maj:t därom, att den i § 3 av förordningen om vad iakttagas skall i avseende å införande av statsmonopol å tobakstillverkningen i riket omförmälda centralkommissionens uppdrag måtte genom Kungl. Maj:ts åtgärd vidgas därhän, att densamma jämväl finge förberedelsevis till prövning upptaga ersättnings- respektive understödsanspråk, vilka tilläventyrs ej blivit tillgodosedda genom 1914 års riksdagsbeslut.

I en annan reservation, däri reservanten anslöt sig till huvudreservanternas hemställan, uttalade reservanten, att han under motionernas behandling inom utskottet, med särskild tanke på cigarrlådfabrikanter, betonat, att staten, därest bolaget komme att inrätta sin verksamhet så att avsättningsmöjligheterna för sådana näringsidkare, som för sin avsättning vore beroende av tobakshanteringen, efter monolets ikraftträdande upphörde eller väsentligen försvårades, borde tillerkänna dem en emot intrånget i deras näring svarande ersättning.

Riksdagens kamrar stannade i olika beslut, då första kammaren med avslag å utskottets hemställan antog det förslag, som innefattades i huvudreservationen, varemot andra kammaren biföll utskottets hemställan, varför frågan förföll.

Sökandebola-
gets skrivelse
23/11 1915.

Under förmälan att bolaget hos den jämlikt ersättningsförordningen utsedda centralkommissionen gjort hemställan om eventuell gottgörelse åt bolaget och dess personal för skada genom monolets införande samt att centralkommissionen förklarar framställningarna icke föranleda nå-

gon dess åtgärd, hemställde sökandebolaget i skrivelse till Kungl. Maj:t den 23 november 1915, att ersättningsfrågan måtte av Kungl. Maj:t tagas i övervägande och för utredning överlämnas till den eller de personer, vilka erhållit eller komme att erhålla Kungl. Maj:ts uppdrag att till framläggande för 1916 års riksdag förbereda liknande frågor. Sedan framställningen av Kungl. Maj:t remitterats till kommerskollegium för avgivande av utlåtande, lämnade bolaget i en senare likaledes till kommerskollegium remitterad skrivelse en närmare motivering för sin förstnämnda framställning.

Över förstnämnda framställning avgav *Aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolet* den 19 februari 1916 av Kungl. Maj:t infordrat utlåtande, däri anfördes följande:

»Tillverkningen av cigarrlådor bedrives, såsom ock av handlingarna i ärendet framgår, av tvenne företag inom riket, nämligen Pehr Fricks Fabrikers Aktiebolag i Malmö samt Nya Aktiebolaget Engelska Ångsågverket i Stockholm, vilket sistnämnda företag vid bildandet av Aktiebolaget Förenade Svenska Tobaksfabriker genom försäljning av aktiemajoriteten övergick i Aktiebolaget Förenade Svenska Tobaksfabrikers ägo. Då tobaksmonopolet för närvarande icke har några som helst planer å bane på att självt upptaga tillverkningen av cigarrlådor, är tobaksmonopolet, liksom förut den förra tobaksindustrien, för fyllande av sitt behov av dylika lådor hänvisat till nyss omförmälda tvenne företag. Under den gångna tiden av sin verksamhet har tobaksmonopolet ock bemödat sig att mellan företagen i fråga på ett rättvist sätt fördela sina order å cigarrlådor, och har tobaksmonopolet känt sig så mycket mera uppfordrat härtill, som i den för de av Kungl. Maj:t utsedda ledamöterna i bolagets styrelse utfärdade instruktionen intagits en erinran om att bolaget mot de inhemska leverantörerna till tobaksindustrien bör förfara på ett sätt, som står i överensstämmelse med vad billigheten kräver. Under förutsättning att sökandebolaget jämväl för framtiden visar sig leverans- och konkurrenskraftigt, bör sålunda avsättning för dess tillverkning alltjämt kunna påräknas.»

På grund av vad sålunda anförts och då styrelsen för sin del icke kunde finna annat än att situationen i nu förevarande avseende vore densamma som då frågan behandlades av 1914 och 1915 års riksdagar, uttalade styrelsen såsom sin mening, att den föreliggande framställningen icke syntes vara ägnad att böra föranleda någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

I utlåtande den 29 april 1916 höll *kommerskollegium* före, att sökandebolaget förebragt sannolika skäl för antagande, att dess ställning genom det hinder, som orsakats rörelsen i och med monopolets införande, försämrats, och att någon förbättring icke komme att inträda under monopolets framtida verksamhet. Snarare syntes kunna räknas med en sådan situation, att monopolbolaget självt upptog tillverkning av cigarrlådor, därest fördelar i ekonomiskt hänseende av dylik tillverkning vunnas av bolaget. Därest det efter noggrann utredning befundes omöjligt för sökandebolaget att fortsätta tillverkningen av cigarrlådor under dåvarande förut-

sättningar och monopolbolaget ej ville tillförsäkra sökandebolaget tillräcklig avsättning mot skäligt vederlag av dess alster, bleve enligt den uppfattning, kollegium i ersättningsfrågan hyste, sökanden berättigad till gottgörelse.

Beträffande formen för ersättningens anordnande fann sig kollegium icke böra ingå närmare därpå, då frågan därom liksom beräkandet av det belopp, som i ersättningshänseende kunde komma att erfordras, borde före framställningens slutliga prövning tarva utredning, utöver vad tiden medgivit kollegium att åvägbringa.

I samband med utredningen om eventuell ersättning för fabriksrörelsen syntes det kollegium böra övervägas vilken ersättning borde utgivas till den personal, som genom rörelsens nedläggande berövades sin anställning. Vad denna ersättning anginge, syntes det kollegium ställt utom allt tvivel, att bolagets verkstadspersonal icke kunde hänföras till de yrkesutbildades grupp, då tillverkningen av cigarrlådor skedde medelst specialmaskiner, för vilkas skötande någon egentlig fackutbildning icke erfordrades.

Kollegii utlåtande utmynnade i förslag, att handlingarna i ärendet måtte överlämnas till centralkommissionen — eller eventuellt under denna stående kommission — med uppdrag att efter verkställd granskning av sökandebolagets räkenskaper och ekonomiska förhållanden ävensom eventuellt värdering av bolagets tillgångar underställa Kungl. Maj:t resultatet av nämnda undersökning samt, därest omständigheterna därtill föranledde, göra framställning om den gottgörelse, som syntes påkallad.

Efter remiss av ärendet till tobakscentralkommissionen fann *Kungl. Maj:t* enligt beslut den 14 januari 1919 framställningen icke föranleda någon åtgärd.

Nu föreliggande framställningar.

Sökandebolaget.

I den inledningsvis omförmälda skrivelsen av den 10 december 1928 har nu Pehr Fricks Fabrikers Aktiebolag till en början anfört följande:

»Vid införandet av statsmonopol å tobakstillverkningen i riket fastställdes bestämmelser angående de ersättningar, som i samband härmed skulle av staten utgivas till näringsidkare, vilka genom statsmonopolets införande bleve urståndsatta att utöva sin näring. I dylikt hänseende skulle ersättning utgå till tobaksfabrikanter och enskilda personer, vilka förlorade sina anställningar inom tobakstillverkningen. Sådana industrier, som sysselsatte sig med fabrikation av för tobakstillverkningen erforderliga utensilier såsom cigarrlådor, cigarrettpapper, etiketter och dylikt föllo icke under monopollagstiftningen och tillerkändes heller icke några ersättningar på grund av det men, som införandet av statsmonopolet tillfogade deras rörelse. Åtskilliga röster höjdes vid tiden för monoopolets införande för att jämväl dessa fabriker och då särskilt tillverkarna av cigarrlådor skulle tillerkännas ersättning efter liknande principer som tobaksfabrikanter. Det framhölls, att de två fabriker, som vid tiden i fråga tillverkade cigarrlådor, efter monoopolets införande komme att bliva helt beroende av monopolbolaget för avsättning av sina produkter, och

ifrågasattes därför även i riksdagen, att fabrikerna skulle inlösas liksom tobaksfabrikerna eller en prisreglering verkställas å fabrikaterna. Dåvarande finansministern framhöll häremot, att då från vissa håll uttalats farhågor för att de inom ifrågavarande industrier arbetande företagen på grund av tobakstillverkningens monopolisering skulle komma att bringas i svårigheter, det torde vara nog att erinra om att det tilltänkta monopolbolagets organisation och särskilt bestämmelserna om styrelsens sammansättning syntes innebära tillfyllestgörande garanti för att monopolbolaget i detta såväl som i andra avseenden skulle taga all skälig hänsyn till andra personers berättigade intressen. Utskottet, som hade att behandla Kungl. Maj:ts proposition i ärendet, syntes icke hava ansett, att den av statsrådet berörda garantien i allo kunde anses tillfyllest, i det utskottet föreslog, och riksdagen beslöt, ett tillägg till Kungl. Maj:ts förslag, varigenom vid försäljning av råtabak viss prisreglering fastställdes, men beträffande förhållandet emellan tobaksmonopolet och tillverkarna av cigarrlådor ansågs synbarligen den av finansministern omfördälda garantien tillräcklig. I den instruktion, som av Kungl. Maj:t utfärdades för de av Kungl. Maj:t utsedda ledamöterna av monopolbolagets styrelse, intogs även — tydligen bl. a. i ovannämnda syfte — en erinran om att bolaget mot de inhemska leverantörerna till tobaksindustrien borde förfara på ett sätt, som stode i överensstämmelse med vad billigheten krävde.

Vid behandlingen av monopolfrågan i riksdagen framhölls från åtskilliga håll, att tillverkarna av cigarrlådor kunde tänkas hava anspråk å ersättning efter principer liknande den, som fastställdes för tobakstillverkarna, men något beslut i dylik riktning kom icke till stånd, sannolikt bl. a. därför, att frågan icke ansågs aktuell. Det framhölls nämligen, att skäl för det dåvarande sagnades för antagandet, att införandet av statsmonopol å tobakstillverkningen skulle hava någon allvarligare konsekvens för cigarrlåsfabrikanterna, då monopolbolaget antogs komma att lämna dem ungefär enahanda avsättningsmöjligheter som tidigare varit fallet. Vid behandling i riksdagens andra kammare av viss fråga angående tillägg till bestämmelserna om ersättningar till följd av statsmonopolet å tobakstillverkningen framhölls från håll, som för övrigt var motståndare till monopoltanken, att, därest det i framtiden skulle visa sig, att monopolbolagets styrelse komme till den uppfattningen, att det vore ändamålsenligare, att monopolbolaget självt tillverkade erforderliga cigarrlådor, ett dylikt beslut skulle av denne riksdagsman hälsas med tillfredsställelse, men att konsekvensen vore den, 'att staten bör naturligtvis lämna denna fabrik skälig ersättning, därför att den måste nedlägga sin rörelse, då det icke finnes några andra köpare av dessa varor i landet än just monopolbolaget'.

Det torde sålunda hava ansetts såsom givet, att införandet av tobaksmonopolet icke skulle få några allvarligare följder för tillverkarna av cigarrlådor, enär monolets styrelse, som helt kunde behärska denna fråga, skulle komma att tillse, att så icke bleve fallet, samtidigt som från åtskilliga håll framhölls, att om trots allt förhållandena skulle utveckla sig på sådant sätt, att tobaksmonopolet skulle omöjliggöra för tillverkarna av cigarrlådor att i fortsättningen driva sin näring, staten då, men icke dessförinnan, borde tillse, att vederbörande erhöles skälig ersättning. Uppfattningen i fråga var tydligen densamma år 1916, då en framställning behandlades från undertecknade Pehr Fricks Fabrikers Aktiebolag om åtgärder i syfte att åt bolaget och dess personal måtte beredas

ersättning för de förluster, som åsamkats dem genom införandet av statsmonopol å tobakstillverkningen i riket.»

Efter redogörelse för monopolbolagets och kommerskollegii utlåtanden av år 1916 har sökandebolaget framhållit, att bolaget redan vid monopolets införande hyst de allvarligaste farhågor för fabriken framtidsutsikter och gjort upprepade ansträngningar att till vederbörande framföra bolagets synpunkter. Utvecklingen hade nu blivit den bolaget fruktat, nämligen att bolaget icke vidare kunde hålla sin gamla fabrikation i gång på den grund att tobaksmonopolet i skrivelse av den 25 augusti 1928 förklarar sig icke kunna tillförsäkra bolaget mer än en förhållandevis obetydlig avsättning för år 1929 och icke någon alls för tiden därefter. Sökandebolaget har vidare lämnat följande redogörelse för utvecklingen av cigarrlådstillverkningen intill ifrågavarande tidpunkt.

»Pehr Fricks Fabrikers Aktiebolag bildades år 1869 och övertog då den av Pehr Frick redan i början av 1850-talet igångsatta tillverkningen av cigarrlådor. Någon tidigare fabrik för produktionen i fråga torde icke hava förefunnits i Sverige. I slutet av 1890-talet upptogs emellertid tillverkningen även av Aktiebolaget Malmö Lådfabrik, men denna fabrik blev år 1903 övertagen av vårt bolag. År 1901 bildades i Stockholm Nya Aktiebolaget Engelska Ångsågverket, vilket bolag även upptog fabrikation av cigarrlådor. Ett visst samarbete åstadkoms emellan de två fabriker och ehuru konkurrensen givetvis inverkade på resultatet kunde dock vårt bolag allt fortfarande driva sin rörelse med tillfredsställande resultat. Pehr Fricks fabriker hade ursprungligen drivit sin verksamhet i egen fastighet, men då bolaget såsom ovan omförmälts övertog Aktiebolaget Malmö Lådfabriks fabrikation av cigarrlådor, överflyttades fabriken till de av sistnämnda företag förhyrda lokalerna. År 1910 inköptes emellertid ny tomt av Malmö stad inom stadens fabriksområde i Mellersta förstaden, och den nya fabriksbyggnaden blev färdig att tagas i bruk under år 1912. Fabriken är fortfarande inrymd i dessa lokaler och är utrustad med fullt modern maskinell utrustning, som givetvis varit rätt kostsam. Hela fabriken med maskinell utrustning samt torkinrättning och annan inredning är speciellt inrättad för fabrikation av cigarrlådor och är praktiskt taget värdelös för annat ändamål.

Såsom förut anförts existerade vid tiden för monopolets införande två fabriker i landet, som tillverkade cigarrlådor, nämligen vår fabrik i Malmö och Nya Aktiebolaget Engelska Ångsågverket i Stockholm. Tobaksmonopolet fördelade sina order emellan dessa två fabriker, och, ehuru vi närmast hade den uppfattningen, att vår fabrik vid denna orderfördelning icke blev fullt så gynnsamt ställd som den andra fabriken, kunde likväl vår verksamhet upprätthållas med förhållandevis tillfredsställande resultat. Nya Aktiebolaget Engelska Ångsågverkets rörelse blev nedlagd någon gång under slutet av år 1920. Vi ansågo oss då hava anledning hysa den förhoppningen, att vår fabrik skulle bli satt i tillfälle att leverera monopolets hela behov av lådämnen, då vi genom nyssnämnda förhållande blevo den enda fabrik inom landet, som drev dylik fabrikation. Den konkurrens, som utlandet alltid kunde bjuda, utgjorde enligt vårt förmenande en tillräcklig garanti för monopolbolaget, att vi städse måste leverera fullgott material till rimliga priser. Monopolbolaget syntes emeller-

tid hava en annan uppfattning och startade egen fabrik för cigarrlåd-tillverkning. Monopolets nya fabrik hade icke den omfattning som vår, i det monopolet importerade halvfabrikat, som vidare förädlades vid fabriken, under det vi importerade själva råvaran, som undergick hela förädlings-proceduren vid fabriken. Den fabrikation monopolet startade var icke någon direkt fortsättning av Engelska Ångsågverkets rörelse utan en helt ny fabrik. Monopolet övertog sålunda icke det nedlagda bolagets maskiner, och ingen av Ångsågverkets arbetare torde, såvitt vi hava oss be-kant, erhållit anställning i den nya fabriken. Den nystartade fabriken inver-kade emellertid till en början icke å storleken av tobaksmonopolets beställningar hos oss jämfört med beställningarnas storlek under Engelska Ångsågverkets tid, utan till den nya fabriken syntes överföras de order, som tidigare placerats hos den nedlagda fabriken. Vår rätt naturliga förhoppning att få övertaga den nedlagda fabriken tillverkning gick så-lunda icke i uppfyllelse, men någon direkt försämring hade likväl icke inträffat. Under de senaste åren har däremot en direkt och synnerligen väsentlig försämring inträffat. Våra leveranser till monopolet under åren 1925—1928 utvisa följande siffror:

1925	antal lådor	993,676 st.
1926	»	1,196,236 »
1927	»	822,552 »
1928	»	c:a 675,000 »

I monopolbolagets ovan omförmälda — — — skrivelse till oss av den 25 augusti 1928 uppgives såsom orsak till den väsentliga nedgången dels minskad konsumtion av cigarrer, dels den under senare år allt vanligare 10-förpackningen i pappaskar. Vi hava naturligtvis icke tillfälle mera bestämt yttra oss om, huruvida de sålunda uppgjorda skälen till nedgången i monopolbolagets beställningar hos oss äro riktiga, men tillåta oss dock framhålla, att monopolbolagets styrelseberättelser knappast giva något verkligt stöd för uppgiften om någon väsentligare nedgång i cigarrkonsumtionen samt att förpackningen i pappaskar införts av monopolbolaget, som givetvis kan bestämma i vilken förpackning monopolets varor skola tillhandahållas allmänheten. Det är väl knappast troligt, att denna slags förpackning införts, om ej monopolet funnits, ty, enligt vad erfarenheten från utlandet lärt, förpackas cigarrer såväl som cigarrcigarretter i pappförpackning endast i länder, där monopol på tobak införts, d. v. s. där förbrukaren ej har annat val än att låta sig nöja med vad som erbjudes. Denna möjlighet för monopolet att övergå till annan förpackning än den sedvanliga var ju just en av de farhågor, för vilka vi gävo uttryck i vår — — — skrivelse till bevillningsutskottet.

Enligt meddelande från tobaksmonopolet skulle förbrukningen av lådor under åren 1925—1928 hava utgjort

1925	2,500,000 lådor
1926	2,100,000 »
1927	2,000,000 »
1928	1,600,000 »

(uppgiften lämnad i augusti 1928).

Våra leveranser till monopolet hava sålunda i medeltal icke ens utgjort hälften av monopolets behov, utan har större delen tillverkats vid mono-

polets nyinrättade fabrik. Rörelsen vid vår fabrik kan icke med utsikt till framgång bedrivas med mindre tillverkningen uppgår till cirka 1,000,000 lådor per år. Möjligen torde den dock nödtorftligen kunna hållas i gång med en produktion av cirka 800,000 lådor per år, därest vi även finge leverera erforderliga halvfabrikat till monolets fabrik. Det synes emellertid, som en dylik lösning av vår svåra situation icke skulle överensstämma med monolets avsikter. I sin ovannämnda skrivelse av den 25 augusti 1928 har ju nämligen monopolbolaget meddelat oss, att vi för år 1929 endast kunde påräkna en leveranskvantitet av 500,000 lådor och att vi efter den 1 januari 1930 icke komma att erhålla några som helst order å cigarrlådor. Monolet motiverar detta sitt beslut med att monolets egen fabrik för tillverkning av cigarrlådor, som ursprungligen avsåg att fylla något över hälften av monolets behov, numera visat sig vara tillräckligt effektiv för att täcka totalbehovet. Monopolbolaget anför i samma skrivelse, att arbetarna vid monopolbolagets lådfabrik bestå av förutvarande vid tobaksmonolet anställda, till vilka monopolbolaget ansåge sig stå i högre grad av förbindelse än till andra arbetare. Monopolbolaget förklarar vidare, att meddelandet lämnas så tidigt för att göra övergången mjukare till omläggning av vår tillverkning.

Sedan vi erhållit ovan relaterade skrivelse från monopolbolaget, hava vi omedelbart upptagit förhandlingar med bolaget för att förmå bolaget frångå sitt beslut, vars konsekvenser skulle medföra ovillkorlig nedläggning av vår gamla fabrik med därav följande stora ekonomiska förluster och arbetslöshet för vår arbetarestam. En omläggning av tillverkningen är tyvärr utesluten, då de flesta av fabriken maskiner äro specialmaskiner, som icke lämpa sig för annat ändamål, och såväl torckinrättningarna som övrig inredning är speciellt inrättad för fabrikation av cigarrlådor och praktiskt taget värdelös för annat ändamål. De flesta av våra arbetare hava varit anställda vid vår fabrik under en lång följd av år och som de hela tiden varit sysselsatta vid specialmaskiner, som fordra viss färdighet, men relativt lätt kroppsligt arbete, torde det även bliva ytterst svårt för dem att skaffa sig annat arbete. Svenska Träindustriarbetareförbundet har även å arbetarnas vägnar gjort framställning i ärendet till monolet, men varken denna framställning — — — eller våra förhandlingar hava föranlett monopolbolaget att ändra sitt beslut, och har monolet i sin skrivelse den 8 november 1928 underrättat om att dess styrelse godkänt de av ledningen vidtagna åtgärderna att utesluta oss från vidare leverans. Vi hava förgäves sökt framhålla, att vår fabrik, som ända sedan år 1869 bedrivit tillverkning av cigarrlådor och sedan år 1903 icke haft annan verksamhet, borde hava företräde att få tillverka monopolbolagets behov av cigarrlådor framför monolets fabrik, som startats först efter år 1920. Vi hava även framhållit, att monopolbolaget med sin stora verksamhet borde hava möjligheter att på annat sätt sysselsätta sina arbetare, därest anledning till deras pensionering icke förefunnes, men att vi däremot, därest vår rörelse måste nedläggas, icke hava någon möjlighet vare sig att skaffa våra arbetare någon sysselsättning eller något ekonomiskt stöd. Monopolbolaget har emellertid icke velat frångå sitt beslut och vi bliva sålunda nödsakade att inom en relativt nära framtid nedlägga vår gamla fabrik och avskeda våra arbetare och övrig personal. Den situation har alltså nu inträffat, som befarades av oss redan vid monolets införande och som förutsågs från i denna framställning tidigare omförmält håll i riksdagen, nämligen att monolet icke längre vill

låta den gamla industri, som sysselsatts med tillverkning av cigarrlådor, leva utan själv önskar tillverka sitt behov av nämnda artiklar. Skillnaden mellan oss och nämnda riksdagsmannahåll är emellertid den, att under det att det från sistnämnda håll förklarades, att ett dylikt beslut från monopolbolaget skulle hälsas med tillfredsställelse, vi för vår del måste betrakta beslutet såsom synnerligen beklagligt.»

Slutligen har sökandebolaget yttrat, att bolaget på grund av allt vad som i denna sak tidigare anförts, bland annat även från monopolbolaget, bibringats den övertygelsen, att bolagets tidigare farhågor varit ogrundade och att införandet av monopolet icke skulle behöva nödsaka bolaget att nedlägga sin gamla verksamhet, utan att bolaget allt fortfarande skulle kunna hålla rörelsen i gång genom att från monopolbolaget erhålla tillräckliga beställningar å dess fabrikat. Då så emellertid nu icke syntes kunna bliva fallet, nödgades bolaget hemställa, att Kungl. Maj:t hos riksdagen måtte utverka anslag för skälig ersättning för den förlust, som drabbade bolaget och dess personal genom att bolaget bleve nödsakat nedlägga sin verksamhet, allt i överensstämmelse med de principer, som varit gällande för ersättning till de tobaksfabrikanter och hos dem anställd personal, vilka blivit tvungna att vid införandet av statsmonopol å tobakstillverkningen nedlägga rörelsen.

I styrelsens för Svenska Träindustriarbetareförbundet i det föregående omnämnda skrivelse erinras, att förbundet tidigare avlätit en den 10 september 1928 dagtecknad framställning till tobaksmonopolet i förevarande ämne och i denna framställning anført bland annat följande:

Styrelsen är Svenska Träindustriarbetareförbundet.

»De arbetare det här är fråga om hava i flertalet fall varit anställda en lång följd av år vid bolagets fabrik, där tillverkningen uteslutande är cigarrlådor. En är nu 72 år med 48 anställningsår, 3 äro i åldern 48—58 år och hava innehaft anställning vid fabriken mellan 32—35 år, 1 är 37 år med 23 anställningsår, 1 är 31 och en annan 32 år, båda med 17 anställningsår, 2 äro respektive 34 och 45 år och ha båda 12 anställningsår. Härjämte tillkomma ytterligare 2 arbetare i åldern 23 och 24 år med respektive 9 och 2 anställningsår.

Det torde av Eder vara väl bekant, att arbetet vid fabriken i fråga är till ytterlighet specialiserat. Därav följer även, att firmans arbetare, om de ställas utan denna anställning, icke kunna i den öppna marknaden söka eller taga anställning vid fabrik med annan träindustriell tillverkning. Det är ej heller möjligt att efter 10- upp till över 30-årig anställning med utpräglat specialarbete kunna bryta sig fram i grovarbete. Deras ställning blir därför förtvivlad, därest Pehr Fricks Fabriker nödgas nedlägga sin verksamhet till följd av uteblivna lådbeställningar från tobaksmonopolet.

Vi äro medvetna om att behovet av cigarrlådor numera icke är så stort som tidigare, vilket helt naturligt måste få inverkan i fråga om lådtillverkningen. Men tobaksmonopolet måste dock, enligt vårt förmenande, anses ha förpliktelser i fråga om dessa arbetares försörjningsmöjligheter. Det har tidigare allvarligt ifrågasatts från firmans sida, att staten skulle inlösa fabriken efter enahanda grunder, som tillämpats å de tidi-

gare privata tobaksfabrikerna. Om denna inlösen blivit verkställd, hade arbetarna undgått den förtvivlade situation, som de nu ställts inför. Vi skola ej här ingå på och söka bedöma anledningen till att en fabrik med speciell och uteslutande tillverkning av cigarrlådor och därför fullständigt beroende av tobaksnäringen, blivit ställd vid sidan, då tobaksmonopol inrättades i vårt land. Vi anse oss emellertid böra påpeka, att Ni tidigare avstyrkt av firman begärd ersättning för lidna förluster och åtminstone i viss utsträckning motiverat detta med, att firman hade att påräkna få avsättning jämväl för framtiden för sin lådtillverkning.

Därest det Ni i skrivelse av den 25 nästföljande augusti anfört till firman i Malmö skulle fullföljas, bli arbetarna praktiskt taget härigenom omedelbart arbetslösa. De order å cirka 100,000 lådor ytterligare för innevarande år och 500,000 under 1929 giva nämligen icke arbete för mer än några veckor under angiven tid och detta kan enligt vårt förmenande icke vara rättfärdigt handlat mot arbetarna, framför allt då tobaksmonopolet tidigare ingivit dem föreställning om att fabriken alltjämt kunde påräkna avsättning för sin tillverkning av lådor och arbete åt dem därigenom i det väsentliga vara säkerställt.

Vi tillåta oss med stöd av vad vi här anfört hemställa, att Ni måtte taga under allvarligt övervägande huruvida det icke kan ordnas så, att Pehr Fricks Fabriker i Malmö kan få sig anförtrott färdigställande av allt trämaterial för cigarrlådor, sålunda jämväl till de lådor, som tillverkas vid Eder fabrik i Stockholm, samt att åtminstone tills vidare, bolaget därutöver erhåller order å lådor i sådan utsträckning, att arbetarna därigenom kunna erhålla fortsatt arbete och försörjning.

Härutöver tillåta vi oss hemställa, att, därest senare en avveckling av tobaksmonopolets ställning till Pehr Fricks Fabriker måste under alla förhållanden äga rum, arbetarna då måtte beredas ekonomisk gottgörelse efter enahanda grunder, som tidigare tillämpats för tobaksarbetare, som till följd av tobaksmonopolets införande blevo utan sysselsättning i sitt yrke.»

Efter anmärkande att förbundet från monopolbolaget erhållit meddelande, att framställning om ersättning borde riktas icke till monopolbolaget utan till Kungl. Maj:t samt att den av sökandebolaget gjorda framställningen till Kungl. Maj:t tillkommit efter samråd med företagens arbetare, har förbundet i sin nu förevarande skrivelse hemställt, att Kungl. Maj:t måtte hos riksdagen utverka anslag för att bereda de hos sökandebolaget anställda arbetarna ekonomisk gottgörelse i anledning av fabriksdriftens nedläggande till följd av tobaksmonopolets övertagande av cigarrlådortillverkningen, att utgå efter enahanda grunder, som tidigare tillämpats för tobaksarbetare, vilka till följd av tobaksmonopolets införande blevo utan sysselsättning i sitt yrke.

Yttranden.

Genom särskilda remisser den 9 januari 1929 anbefalldes Kungl. Maj:t kommerskollegium och statskontoret att avgiva utlåtanden över sökandebolagets och styrelsens för Träindustriarbetareförbundet framställningar, därvid kommerskollegium skulle bereda styrelsen för Aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolet tillfälle att yttra sig.

Utlåtandena i fråga avgåvos av statskontoret den 31 januari och av kommerskollegium den 9 februari 1929. Vid kollegii skrivelse voro följande — förutom åtskilliga bilagor med uppgifter om sökandebolagets ekonomiska förhållanden m. m. — även yttranden den 30 januari 1929 från tobaksmonopolets styrelse samt den 4 februari 1929 från Svenska tobaksgrossisternas förening, det sistnämnda yttrandet införskaffat av kollegium till belysande av frågan om användning av förpackningar av trä eller papp för cigarrer och cigarreigarretter.

Styrelsen för Aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolet har anfört:

»Vid tobaksmonopolets tillkomst bedrevs, såsom sökandebolaget framhåller, tillverkningen av cigarrlådämnen av tvenne inhemska företag, nämligen sökandebolaget och Nya Aktiebolaget Engelska Ångsågverket. I samband med att sistnämnda bolag började avveckla sin rörelse, som nedlades under hösten 1920, begynte tobaksmonopolet inrätta sig för egen fabrikation av dylika lådämnen för att icke ställa sig i beroende av en enda inhemsk leverantör. Då det visat sig ekonomiskt fördelaktigt för tobaksmonopolet att bedriva sådan fabrikation, har denna anläggning blivit utrustad med moderna, effektiva maskiner, och tobaksmonopolet har härigenom kunnat bereda sysselsättning för några tobaksarbetare, som eljest vid inträffade personalminskningar måst avskedas och då självfallet haft stora svårigheter att övergå till annat yrke.

Att denna egna anläggning visat sig tillräckligt effektiv för att numera tillgodose tobaksmonopolets hela behov av lådämnen beror emellertid i främsta hand därpå, att cigarrkonsumtionen minskat, och att efterfrågan på cigarrer och cigarreigarretter i trälådor i så avsevärd grad nedgått, under det att cigarrer och framför allt cigarreigarretter i pappförpackningar om 10 stycken visat sig allt mer begärliga. I den remitterade framställningen göres emellertid gällande, att någon väsentlig nedgång i cigarrkonsumtionen icke inträtt, samt att förpackningen i pappaskar införts av tobaksmonopolet, som givetvis kunde bestämma i vilken förpackning dess varor skulle tillhandahållas allmänheten. Endast den omständigheten, att det här i riket funnes tobaksmonopol, kunde enligt sökandebolagets mening möjliggöra, att en sådan förpackning infördes, eftersom förbrukaren icke hade annat val än att låta sig nöja med den förpackning, som erbjödes.

Vad då först angår minskningen i cigarrkonsumtionen, torde det utan vidare av tobaksmonopolets styrelseberättelser framgå, huru väsentlig denna minskning varit. Medan försäljningen av inom riket tillverkade cigarrer uppgick till cirka 81 miljoner stycken under år 1918 och under år 1919 steg till cirka 125 miljoner stycken, kom försäljningen under år 1928 icke fullt upp till 39 miljoner stycken. Visserligen har konsumtionen av cigarreigarretter i stället stegrats men på grund av att särskilt för cigarreigarretternas del pappförpackningen vunnit allt större insteg, har denna konsumtionsstegring icke kunnat förhindra att jämväl för cigarreigarrettfabrikationen behovet av lådämnen starkt minskats.

Vidkommande härefter frågan om pappförpackningarnas införande må påpekas, att detta ingalunda är någon säregen företeelse för länder med tobaksmonopol. Detta bestyrkes ju även därav, att många från Tyskland och Danmark importerade cigarrer och cigarreigarretter tillhandahållas i pappförpackningar. Vad för övrigt förhållandena i Sverige angår, må

ste det ju ihågkommas, att något försäljningsmonopol icke här förefinnes, eftersom bland annat handlandena äga rätt att importera tobaksvaror. Tobaksmonopolet har därför icke möjlighet att bestämma över allmänhetens val av förpackningstyper utan måste rätta sin tillverkning efter allmänhetens önskemål i detta hänseende. Pappförpackningar för cigarrer och cigarrcigarretter hava införts jämsides med att samma märken tillhandahållits i lådor. Det är sålunda återförsäljarna och konsumenterna, som vid sina inköp själva fått fritt välja mellan dessa förpackningstyper. Härvid hava, såsom ovan framhållits, pappförpackningarna blivit föremål för en allt livligare efterfrågan. Under det att cigarrer i pappförpackning under år 1927 försåldes till en kvantitet av cirka 8,7 miljoner stycken och försäljningen av cigarrcigarretter i dylik förpackning samma år omfattade cirka 80 miljoner stycken, voro motsvarande siffror för år 1928 respektive cirka 10 miljoner stycken och cirka 89 miljoner stycken. Denna synnerligen stegrade efterfrågan visar uppenbarligen, att en dylik förpackningstyp är mycket lämplig. Även ur fabriktionssynpunkt torde denna utveckling få anses fördelaktig, i det att såväl emballage- som andra fabriktionskostnader härigenom nedbringas, vilket givetvis slutligen kommer konsumenterna till godo genom att varan förbilligas. Härjämte måste naturligtvis ett emballage vara att föredraga, vars råämne icke behöver importeras, såsom fallet är med lädämnen.

Att tobaksmonopolet under sådana omständigheter icke ansett sig kunna enbart i syfte att härigenom tillförsäkra sökandebolaget beställningar söka motverka övergången från cigarrlådor till pappaskar, torde ligga i öppen dag. Ej heller om tobakstillverkningen i riket alltjämt varit en fri näring, kan man förutsätta, att en sådan övergång uteblivit.

Den omständigheten, att tobaksmonopolet, såsom ovan nämnts, i samband med att Nya Aktiebolaget Engelska Ångsågverket nedlade sin rörelse, inrättade en egen anläggning för tillverkning av lädämnen, lär icke kunna göras till föremål för berättigad kritik, även om det kan vara förklarligt, att sökandebolaget då hyste förhoppning om att få bliva ende tillverkaren av cigarrlädämnen i riket. Snarare skulle väl tobaksmonopolet hava kunnat kritiseras, om det i den dåvarande situationen ställt sig i beroende av en enda inhemsk leverantör. Därest det alltjämt hade existerat två enskilda cigarrlädämnesh fabriker inom riket, hade uppenbarligen, eftersom konsumtionen av cigarrer nu så väsentligt minskat och behovet av lådor ytterligare nedgått på grund av ändrade förpackningar, sökandebolaget under alla förhållanden befunnit sig i en svår situation, enär minskningen självfallet hade drabbat sökandebolaget och det andra företaget i samma proportion. Skulle tobaksmonopolet i fortsättningen söka fördela sina order å lädämnen mellan sökandebolaget och sin egen anläggning, bleve resultatet sålunda endast, att medan sökandebolaget icke erhöle tillräckligt stora leveranser, tobaksmonopolets egen anläggning icke bleve effektivt utnyttjad och tobaksmonopolet bleve nödsakat avskeda personal.

Det lär icke därför saknas giltiga skäl att påstå, att sökandebolaget på grund av den nu inträdda situationen rimligen skulle kunna hava ett rättsligt anspråk på gottgörelse gentemot staten och detta desto mindre, som det ju icke är fråga om att införa något förbud mot cigarrlädafabrikation.

Det må för övrigt i detta samband erinras, att den ersättningsförrättning, som gällde för tobaksfabrikanter och hos dem anställd personal,

byggde på den principen, att anspråk på ersättning för intrång i näringsverksamheten i följd av tobaksmonopolets införande icke ägde rättslig grund utan allenast finge sitt berättigande av billighetshänsyn, ehuru det därvid gällde att tillskapa ett lagligt förbud mot fortsatt enskild fabrikation.

Om sålunda sökandebolaget icke kan anses hava något rättsligt krav å gottgörelse gentemot staten, synes det likväl kunna ifrågasättas, om icke billighetsskäl kunna anses även i detta fall tala för, att staten lämnar bolaget och dess personal ekonomiskt stöd i deras uppkomna trångmål, eftersom tobaksmonopolet i den inträdda situationen ansett sig böra för tillgodoseende av aflärsmässiga synpunkter och av hänsyn till sin personal i första hand utnyttja sin egen anläggning för tillverkning av lädämnena. Enligt vad styrelsen har sig bekant är sökandebolagets fabrik byggd och inrättad speciellt för fabrikation av cigarrlädämnena och utrustad med maskiner, som kunna betraktas som specialmaskiner för denna tillverkning. Å andra sidan får det ihåggkommas, att förhållandena ligga annorlunda till i detta fall än i fråga om de tobaksfabrikanter och den i tobaksindustrien anställda personalen, som vid tobaksmonopolets införande tillerkändes ersättning. Dels har, såsom ovan framhållits, genom händelsernas egen utveckling behovet av det slags förpackningsmaterial, som sökandebolaget tillverkar, nedgått och kommer förmodligen fortfarande att nedgå till följd av orsaker, som säkerligen skulle gjort sig gällande, även om tobaksfabrikationen fortfarande varit en fri industri, dels får det beaktas att genom tobaksmonopolets åtgärder endast den svenska marknaden blir stängd för bolaget, medan exportmarknaden alljämt står öppen. Man lär där för icke utan vidare kunna, såsom sökandebolaget hemställt, på detta fall tillämpa de grunder, som användes vid bestämmandet av ersättning åt tobaksfabrikanterna och hos dem anställd personal, och det synes icke vara så lätt att avgöra, vilken grund som härvid bör bli bestämmande för beräkningen av ett skäligt understöd. Därest det över huvud taget befinnes, att ekonomiskt stöd av billighetsskäl bör lämnas, lär det väl därför bli nödvändigt, att en särskild utredning härom föranstaltas.

Jämlikt det mellan staten och tobaksmonopolet avslutade kontrakt rörande utövandet av monopolet å tobakstillverkningen i riket har staten av tobaksmonopolet erhållit gottgörelse för alla av staten i samband med monopolets införande till enskilda utbetalade ersättningar. Därest statsmakterna vid en prövning av den nu föreliggande framställningen skulle anse sig vilja bereda sökandebolaget och dess personal visst ekonomiskt stöd, kan väl också ifrågasättas, huruvida icke även härmed förenade kostnader borde bäras av tobaksmonopolet, och styrelsen är för sin del beredd att för sådant fall hos tobaksmonopolets bolagsstämma göra framställning i dylikt syfte.»

I det av *Svenska Tobaksgrossisternas Förening* avgivna yttrandet i frågan om användning av förpackningar av trä eller papp för cigarrer eller cigarreigarretter uttalas följande:

»En känd sak är att lådan av cederträ är den lämpligaste förpackningen för såväl cigarrer som cigarreigarretter, för att dessa skola få den rätta utvecklingen och aromen, varför särskilt cigarrer i högre kvaliteter så gott som utan undantag förpackas i cederträldådor.

För importerade cigarrer, som mest förekomma i högre prislägen, är importen i papplådor mycket liten.

Beträffande cigarrcigarretter importeras dessa såväl i trälådor, i större förpackningar om 100 och 50 samt även i mindre förpackningar om 20 stycken, dessa senare dock i liten utsträckning, som i papplådor i förpackningar om 10 stycken. Därvidlag synes bekvämlighetssynpunkten och även kostnadsfrågan göra sig gällande.

Huru importen av cigarrcigarretter i trä eller pappaskar fördelar sig på de olika förpackningarna kunna vi ej bestämt yttra oss om, men antaga att importen i trälådor är större än i papplådor, dock tyckes en förskjutning till förmån för de senare på sista tiden gjort sig gällande.

För cigarrer och cigarrcigarretter i lägre och mellanprislägen där tobaksmonopolet på grund av skatteskyddet praktiskt taget står utan konkurrens blir huvudsakligen kostnadsfrågan den avgörande, om trä eller pappaskar skola komma till användning.»

Efter en redogörelse för ersättningsfrågans tidigare behandling har *kommerskollegium* till en början, under hänvisning till de bilagor, vilka fogats vid utlåtandet, lämnat följande uppgifter rörande sökandebolaget:

»Pehr Fricks Fabrikers Aktiebolag bildades år 1869 och var enligt uppgift då den ende tillverkaren av cigarrlådämnena. Aktiekapitalet uppgår för närvarande till 240,000 kronor i aktier å nominellt 1,500 kronor, vilka praktiskt taget samtliga ägas av nuvarande medlemmar av familjen Frick. Tillverkningen, som från början endast till en del avsåg cigarrlådämnena, har sedermera oavbrutet pågått och omfattar sedan år 1903 endast cigarrlådämnena. Fabriken är sedan år 1912 förlagd å egen tomt inom Malmö stad och är utrustad med fullt modern maskinell utrustning med torkanläggning, vilken såväl som annan inredning läser vara speciellt inrättad för fabrikation av cigarrlådor (-ämnena) och praktiskt taget värdelös för annat ändamål. — — —

Såvitt av bilagor — — — framgår, skulle maskinernas och inventariernas bokförda värde — efter avdrag av de till förnyelsefonden gjorda avsättningar, som motsvara avskrivningar å samma värde — vid 1929 års ingång utgöra 34,957 kronor 48 öre, varvid är att märka, att sedan år 1912 den genomsnittliga avsättningen till förnyelsefonden för maskiner och inventarier uppgått till cirka 4 1/2 procent.

Beträffande värdet av de å fastighetens konto bokförda maskinerna torde framhållas, att av det sammanlagda bokförda värdet — frånsett avskrivningar — å 5,538 kronor 66 öre endast en post å 1,944 kronor 34 öre hänför sig till senare tidpunkt än år 1918.

Det eventuella nuvarande värdet av de vid inköpet direkt på omkostnadskontot förda maskinerna kan icke med ledning av nu tillgängliga uppgifter bedömas.

Sökandebolaget har uppgivit, att enligt år 1922 upprättade värderingsinstrument maskiner och inventarier åsatts ett värde av 133,972 kronor samt torkanläggningens fasta delar ett värde av 8,900 kronor.»

Kommerskollegium har härefter redogjort för huvudpunkterna i de nu föreliggande framställningarna samt vidare för egen del anfört följande:

»Den av kollegium ovan förebragta utredningen avser givetvis endast att lämna nödortfittigt material för belysande av det föreliggande ensamstående fallet med avseende å ett företag, som till följd av från tobaks-

monopolets sida företagen åtgärd kan bliva nödsakat att helt nedlägga sin vid införandet av statsmonopol å tobakstillverkningen i landet redan länge bedrivna verksamhet. Den verkställda utredningen torde nämligen giva vid handen, att den specialtillverkning, sökandebolaget bedrivit, icke med utsikt till framgång kan bedrivas, därest bolagets praktiskt enda avnämare icke kan eller önskar lämna vidare order. Att sökandebolaget skulle kunna upprätthålla sin verksamhet enbart genom export synes kollegium osannolikt och har ej ens av monopolbolaget gjorts gällande.

Det torde ej heller böra lämnas obeaktat, att sökandebolaget såväl vid monopolets införande som senare uttalat farhågor för, att den situation skulle inträffa, som nu föreligger. Väl har denna situation — såsom nedan närmare utvecklas — ej direkt samband med det av statsmakterna beslutade införandet av monopol å tobakstillverkningen utan är beroende av en utvecklingsåtgärd från monopolbolaget, som dock i stort sett äges av staten, men förhållandet torde dock praktiskt taget erbjuda betydelsefulla likheter med dem, som förelågo vid monopolets införande och då ansågos böra föranleda ersättning från det allmänna. På sätt såväl monopolbolaget som statskontoret medgivit, torde därför billighetsskäl tala för att ersättning lämnas bolaget och dess personal — eller flertalet av dem — som i många fall ej torde haft annan anställning än hos bolaget.

Vid närmare granskning av anspråket på ersättning i nu föreliggande fall torde böra i första hand undersökas, huruvida och i vad mån minskningen i — eventuellt nedläggande av — bolagets rörelse är att anse såsom en direkt följd av tobaksmonopolets genomförande och monopolbolagets av dess särställning föranledda och möjliggjorda åtgärder eller av andra orsaker. I den mån nämligen som sökandebolagets minskade verksamhet och den hos detsamma anställda personalens arbetslöshet till äventyrs kan anses bero på rena konjunkturförhållanden, såsom minskad efterfrågan i det hela på ifrågavarande fabrikat — d. v. s. cigarrlådor — eller ock på underlägsenhet i konkurrensen med hänsyn till kvalitet eller pris på fabrikatet, torde icke någon berättigad grund för särskild ersättning föreligga.

Med hänsyn till den totala förbrukningen av cigarrlådor har av tobaksmonopolet framhållits, dels att försäljningen av cigarrer, tillverkade inom landet, under senaste år högst avsevärt minskats i jämförelse med siffrorna för 1918 och 1919, dels att trälådorna i alltmera ökad utsträckning kommit att ersättas av billigare pappemballage.

Vad först angår nedgången i förbrukningen av cigarrer av inhemsk tillverkning i jämförelse med siffrorna för 1918 och 1919 må då först erinras om de särskilda förhållanden i skilda hänseenden, som rådde under nämnda år, och som torde göra en direkt jämförelse i viss mån missvisande. Vidare har, såsom även framhålles i tobaksmonopolets yttrande, nedgången i cigarrförsäljningen i viss mån kompenseras genom den ökade förbrukningen av cigarreigarretter. De senaste 4 år, för vilka siffror finnas tillgängliga i tobaksmonopolets årsberättelser, utvisa följande försäljningssiffror för av monopolbolaget tillverkade cigarrer och cigarrigarretter i jämna 100-tal:

100-tal	1924	1925	1926	1927
Cigarrer	37,806	39,314	41,061	40,046
Cigarreigarretter ...	127,729	136,828	141,295	141,213

Konsumtionen under dessa år visar sig, som härav framgår, tämligen konstant, snarast med en tendens till stegring.

I betraktande av att redan under 1920 en andra inom landet befintlig cigarrlådfabrik i Stockholm, vars tillverkning synes hava motsvarat omkring halva det tidigare behovet av cigarrlådor och lådämnen nedlagts, torde den nuvarande förbrukningen av cigarrer i och för sig kunna anses tillräcklig för att bereda avsättning för sökandebolagets tillverkning av lådor och lådämnen. I vad mån åter den begränsning i förbrukningen av cigarrlådor *av trä*, som föranletts genom införandet i större utsträckning av pappemballage, må kunna anses vara föranlett av monopolbolagets — utan hänsyn till kundkretsens egna önskningsar — genomförda åtgärder i besparingssyfte, såsom antytts av sökandebolaget, eller må betraktas som en vanlig teknisk förbättring av gagn för både säljaren och kundkretsen, undandraget sig givetvis kollegii bedömande. Det har för kollegium uppgivits, att användningen av pappaskar som emballage för cigarrer, vilket i varje fall torde förutsätta en tämligen jämn och relativt hastig omsättning av lagret, skulle vara i huvudsak begränsad till länder, där tobaksmonopol genomförts, men däremot icke eller endast i begränsad omfattning förekomma i de länder, där tillverkning och försäljning av tobaksvaror varit fri. Huru härmed må förhålla sig, har kollegium dock ej varit i tillfälle närmare utröna. Några bestämda uppgifter i detta hänseende hava ej heller kunnat inhämtas i det av kollegium från Svenska tobaksgrossisternas förening inlämnade yttrandet.

I varje fall vill det synas kollegium, som om det av nuvarande förbrukning av cigarrer betingade, så att säga normala behovet av cigarrlådor lämnat fullt utrymme för en fabrikation av den omlämnade, sökandebolaget under senare år bedrivit, därest ej tobaksmonopolets åtgärd att upprätta och successiva utvidga en egen lådfabrik mellankommit.

Tänkbart vore, att denna tobaksmonopolets åtgärd kunde anses föranledd av att de av sökandebolaget tillverkade lådorna med hänsyn till kvalitet eller pris visat sig icke konkurrenskraftiga, och att monopolbolaget självt genom inrättande av en modernare fabrikation kunde åstadkomma bättre och billigare fabrikat. Något sådant förhållande har dock ej gjorts gällande i yttrandet från tobaksmonopolet. Fastmera synes det hava närmast varit önskan att bereda arbete för monopolbolagets egna tobaksarbetare, vilka som en följd av genomförda rationaliseringsåtgärder blivit övertaliga, som föranlett upprättande och utvidgning av den egna lådfabrikationen. I den mån emellertid som sökandebolagets verksamhet och dess däri sysselsatta personal i sin ordning genom sådana åtgärder hotas med driftnedläggning och arbetslöshet, synes billigheten fordra, att såväl bolaget som personalen hållas skadeslösa genom skälig ersättning.

För bestämmande av respektive ersättningsbelopp kräves uppenbarligen en mera fullständig och ingående utredning och prövning än kollegium varit i tillfälle ägna dessa spörsmål. Denna utredning och prövning torde böra ske genom en särskild för ändamålet tillsatt kommission. Kollegium skall här inskränka sig till några allmänna synpunkter på grunderna för ersättningsbeloppens beräkning.

Beträffande sökandebolaget självt har detsamma i samband med tidigare framställning avstått från anspråk på ersättning för förlorad näringsverksamhet. Ersättningsbeloppet torde alltså kunna begränsas till värdeminskningen av dess fabrik med maskiner och inventarier. Värdet av dessa senare, vilka att döma av den uppgivna värderingssumman synas

vara väl underhållna, torde vara helt beroende av deras användning i den nuvarande rörelsen. Nedlägges denna, torde maskiner och fabriksinventarier praktiskt taget blott erhålla skrotvärde.

Värdet av fabrikslastigheten är uppenbarligen beroende av dess användbarhet för andra industriella ändamål, vilket torde kräva särskild, ingående prövning.

Med hänsyn till personalen torde måhända ur billighetssynpunkt skäl kunna anföras för en uppdelning i olika grupper. Den första av dessa skulle då omfatta den personal, som var anställd hos bolaget redan vid tiden för tobaksmonopolets införande. Visst fog synes föreligga för, att denna personal i ersättningshänseende jämföras med den inom den privata tobaksindustrin tidigare anställda personalen.

En andra grupp skulle innefatta sådana arbetare och andra befattningshavare, vilka erhållit anställning hos bolaget efter monopolets genomförande, men innan tobaksmonopolet igångsatt egen tillverkning av lädämnen; en tredje åter sådana, vilka erhållit anställning *efter* nämnda tidpunkt. Den sistnämnda synes knappast kunna göra anspråk på någon ersättning från det allmänna, den förra möjligen på någon reducerad sådan.

Utredningen av dessa spörsmål och bestämmande av ersättningsbeloppens storlek torde — — — näppeligen medhinnas inom sådan tid, att resultatet härav kan hinna föreläggas innevarande års riksdag, men själva ersättningsfrågan i princip torde böra underställas riksdagens prövning med hänsyn till dess inverkan på statsverkets inkomster från tobaksmonopolet.

I samband med eventuell förlängning av den med innevarande kalenderår utlöpande oktrotiden torde i avtal mellan staten och monopolbolaget kunna intagas föreskrift därom, att det skall åligga bolaget att utgiva eller lämna gottgörelse för de ersättningsbelopp, som komma att utgå.»

Kommerskollegium har slutligen hemställt, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen medgiva, att ersättning måtte lämnas sökandebolaget och hos detsamma anställd personal enligt de grunder, som efter därom verkställd utredning och eventuell överenskommelse mellan staten och monopolbolaget kunde bliva fastställda av Kungl. Maj:t.

Statskontoret, som tagit del av yttrandet från tobaksmonopolets styrelse, har anfört följande:

»I likhet med monopolbolagets styrelse måste statskontoret finna att de skäl, som föranlett sökandebolaget att göra framställning om ersättning, icke äga något direkt samband med införandet av statsmonopol å tobakstillverkningen, utan fastmera sammanhånga med de omläggningar av tobakstillverkningen och försäljningen av tobaksvaror, som av monopolbolaget genomförts för vinnande av än mera rationell och ekonomisk drift. Statskontoret delar den uppfattning, som monopolbolagets styrelse gjort gällande, att sökandebolaget och de av detsamma beroende arbetarna icke kunna anses hava någon rätt gent emot staten till gottgörelse. Då ersättningsfrågan icke kan anses äga något direkt samband med införandet av tobaksmonopol i Sverige, måste statskontoret finna det tveksamt huruvida överhuvud taget någon ersättning bör lämnas sökandebolaget och dess arbetare. Emellertid vill statskontoret icke förneka att vissa billighetsskäl kunna åberopas för beredande av gottgörelse i föreliggande

fall. Dock synes det statskontoret i likhet med monopolbolagets styrelse uppenbart, att härvid icke kunna tillämpas samma grunder, som använts vid bestämmande av ersättning åt tobaksfabrikerna och hos dem anställd personal. Närmare utredning härom synes statskontoret böra verkställas på sätt monopolbolagets styrelse ifrågasatt.

Därest Eders Kungl. Maj:t skulle finna gottgörelse böra lämnas sökandebolaget och dess arbetare, synes detta visserligen kunna ske på det sätt, att tobaksmonopolets bolagsstämma härom beslutar, men då ett dylikt beslut måste anses påverka den utdelning, som tillkommer statsverket från tobaksmonopolet, och tidigare ersättningsfrågor, som berört monopolbolagets verksamhet, underställts riksdagens prövning, anser dock statskontoret skäl föreligga för att även denna ersättningsfråga underställes riksdagen, oaktat i detta fall ett något förändrat tillvägagångssätt föreslagits i fråga om ersättningens gäldande.

Då ersättningsgrunderna knappast torde, med hänsyn till nödvändigheten av att erhålla här för erforderlig utredning, hinna underställas 1929 års riksdag, läser frågan kunna lösas på det sättet, att Eders Kungl. Maj:t nu utverkar bemyndigande från riksdagen att medgiva sökandebolaget och hos detsamma anställda gottgörelse efter de grunder, varom överenskommelse kan träffas mellan staten och monopolbolaget.»

*Skrivelse från
sökandebola-
get 1929.*

Sedan sökandebolaget varit i tillfälle taga del av kommerskollegii yttrande över dess framställning, har bolaget i skrivelse till Kungl. Maj:t den 19 februari 1929 anfört följande:

»Kungl. kommerskollegium har i princip ansett sig böra tillstyrka vår framställning och står denna kommerskollegii ståndpunkt i full överensstämmelse med vad kollegium vid tidigare tillfällen yttrat då samma fråga varit föremål för behandling. Kommerskollegium synes emellertid förmena, att blivande ersättning till vårt bolag borde begränsas till värdeminskningen av vår fabrik med maskiner och inventarier och icke innefatta ersättning jämväl för förlorad näringsverksamhet. Till stöd för detta uttalande åberopar kommerskollegium, att vi i samband med tidigare framställning i ärendet avstått från anspråk på dylik ersättning och det synes som om detta vore den enda anledningen till att kollegium förmenar, att vi i nu förevarande hänseende skulle behandlas på annat sätt än de tobaksfabriker, som vid statsmonopolets införande tillerkändes sådan ersättning. Vi anse, att vår fabrik måste vara berättigad till ersättning efter fullt enahanda principer som ovannämnda tobaksfabriker och att skäl saknas att, på sätt kommerskollegium förmenat, inskränka ersättningsbeloppet till enbart ersättning för värdeminskningen av fabriken med maskiner och inventarier. Anledningen till att vi i den framställning, som gjordes år 1915, kunde avstå från anspråk å ersättning för förlorad näringsverksamhet var givetvis beroende av de normala förhållanden, som rådde under kristiden. Vid den tidpunkten förefanns möjlighet att med utsikt till framgång upptaga andra fabrikationer av samma storleksordning som den nu bedrivna, men sedan normala förhållanden ånyo inträtt förefinnes icke någon sådan möjlighet och vi kunna icke för närvarande tänka oss möjligheten av startandet av någon ny industri, för vilken vår fabrik skulle kunna utnyttjas. Vi tillåta oss sålunda vidhålla vår hemställan om ersättning i full överensstämmelse med de principer, som varit gällande för ersättning till de tobaksfabrikanter, vilka blevo tvungna att vid införande av statsmonopol nedlägga sin rörelse, och det

förefaller oss som om vi såsom stöd för denna vår framställning helt borde kunna åberopa kungl. kommerskollegii motivering.

Vad beträffar Aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolets av kungl. kommerskollegium inhämtade yttrande innehåller detsamma några punkter, som vi anse icke böra stå oemotsagda. Monopolbolaget uttalar sålunda, att det visat sig ekonomiskt fördelaktigt för tobaksmonopolet att bedriva den nu ifrågakvarande fabrikationen. Vi våga bestämt betvivla, att det verkligen för monopolet är ekonomiskt fördelaktigare att själva tillverka cigarrlådorna. Det har visserligen från monopolets sida uppgivits, att vid monopolets fabrik tillverkade lådor ställa sig cirka 1 $\frac{1}{2}$ öre billigare än de lådor vi leverera, men härvid lär förhålla sig på sådant sätt, att monopolet icke vid denna prisberäkning räknat med någon ränta å det i lådfabriken nedlagda kapitalet samt ej heller med avskrivningar eller allmänna omkostnader såsom lön till disponent, kontorskostnader m. m. dyl., vilket en enskild näringsidkare givetvis måste göra. Vi våga därför med tämligen stor visshet påstå, att, därest tobaksmonopolet skulle räkna sina kostnader på samma sätt som enskilda näringsidkare, det skulle visa sig, att de av monopolet tillverkade lådorna i själva verket ställa sig dyrare än de lådor vi kunnat leverera till monopolet, även om denna prisskillnad icke är så stor, att den behöver spela någon avgörande roll varken i den ena eller andra riktningen.

Monopolbolaget förklarar, att bolaget anser, att en berättigad kritik borde ha kunnat framställas gent emot monopolet, därest detsamma sedan Nya Engelska Ångsågverket nedlade sin rörelse icke självt upptagit tillverkning av cigarrlådor utan ställt sig i beroende 'av en enda inhemsk leverantör'. Vi kunna icke fatta, att monopolet, även om monopolet icke upptagit rörelsen i fråga, behövt på något sätt ställa sig beroende av oss. Då monopolet i varje fall varit vår ende avnämare hade vi fortfarande varit lika beroende av monopolet och utländska tillverkare av cigarrlådor finnas givetvis i sådan utsträckning, att monopolet alltid kunnat täcka sitt behov oss förutan, därest monopolet ansett anledning härtill hava förefunnits. Monopolbolaget synes icke vilja öppet medgiva i vilken beroende ställning vi i själva verket befinna oss gent emot monopolbolaget, utan förklarar monopolbolaget, att 'det ju icke är fråga om att intöra något förbud mot cigarrlåd-fabrikation'. Det senare påståendet är givetvis riktigt och vi ha full rätt att vid vår fabrik *tillverka* cigarrlådor, men då monopolet är den enda, som har rätt att tillverka cigarrer inom landet och monopolet icke vill köpa våra cigarrlådor ha vi ju icke någon som helst möjlighet att inom landet finna någon avsättning av vårt fabrikat, vilket ju i sak innebär alldeles detsamma som att vi äro absolut förhindrade att tillverka lådorna.

Monopolbolaget vill göra gällande, att vår framställning skulle sakna rättslig grund, även om billigheten talade för ett bifall till densamma. Vi kunna icke biträda denna uppfattning och tillåta oss jämväl i detta hänseende åberopa kommerskollegii skrivelse till Eders Kungl. Maj:t av den 29 april 1916, innehållande yttrande angående vår dåvarande framställning om gottgörelse för skada, som tillskyndades oss i anledning av tobaksmonopolets införande. I sagda skrivelse har kommerskollegium uttryckligen framhållit det rättskrav på gottgörelse, som tillkom dem, vilka bleve lidande genom monopollagstiftningen, och förklarar kommerskollegium vidare i nämnda skrivelse, att därest det befinnes omöjligt för vårt bolag att fortsätta tillverkningen av cigarrlådor och monopolbolaget ej vill till-

försäkra oss tillräcklig ersättning mot skäligt vederlag för vårt fabrikat, vi enligt kommerskollegii upplåtning i ersättningsrågan borde vara berättigade till gottgörelse. Kommerskollegii nu omförmälda ståndpunkt överensstämmer fullkomligt med vår uppfattning om den rättsliga grunden för vår framställning.

Vad slutligen angår kungl. statskontorets yttrande, som jämväl finnes bilagt vid kommerskollegii skrivelse, så vill statskontoret göra gällande, att den för vår fabrik inträffade prekära situationen icke skulle hava något direkt samband med införandet av statsmonopol å tobakstillverkningen. Vi förstå icke hur statskontoret kan göra ett dylikt påstående. Hade den fria tobakshandlingen fortfarande fått bestå, hade vårt bolag med sin starka konkurrenskraft genom låga priser och gott fabrikat säkerligen icke endast kunnat fortsätta sin rörelse utan fastmer varit i stånd att utvidga denna. Till bestyrkande av denna vår uppfattning tillåta vi oss hänvisa till vårt bolags 60-åriga verksamhet, under vilken långa tid fabriktionen icke varit nedlagd annat än tillämligtvis på grund av inträffade strejker och lockouter och därvid visat ett genomgående gott resultat av verksamheten.

Statskontoret har vidare uttalat, att vid ersättningsberäkning icke borde tillämpas samma grunder, som varit gällande för ersättning till tobaksfabrikanterna. Vi kunna icke finna, att statskontoret för denna sin uppfattning anfört några bärande skäl. I likhet med tobaksfabrikanterna hava vi genom statsmonopolets införande och den utveckling frågan därefter erhållit blivit helt och hållet hindrade att utöva vår näring och i de fall, där andra grunder tillämpats vid ersättningsberäkning, har det hittills alltid varit fråga om ersättning till näringsidkare, som endast delvis blivit hindrade i sin näring, och det synes naturligt, att i sådana fall ersättning beräknas efter andra grunder. Vårt bolags ställning synes oss därför vara fullt identisk med tobaksfabrikanternas, vilka blevo helt avstängda från möjlighet att fortsätta sin rörelse, och vi anse oss därför berättigade att erhålla ersättning efter enahanda grunder, som tillämpats för dessa tobaksfabrikanter.»

1929 års
riksdag.

I anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 213 till 1929 års riksdag angående statsmonopol å tobakstillverkningen i riket, vilken proposition innefattade förslag om fortsatt oktroy å tobaksmonopolet intill utgången av år 1930, väcktes inom riksdagens andra kammare två motioner i nu förevarande ersättningsfrågor.

I den ena motionen, nr 424, hemställdes, att, därest det mellan staten och Aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolet förefintliga kontraktet på grund av Kungl. Maj:ts nämnda proposition bleve förlängt, riksdagen måtte besluta, att, därest icke vid Pehr Fricks fabriker arbete kunde beredas nu anställda arbetare genom fortsatta leveranser till monopolet eller genom monopolets övertagande av fabriken, de vid Pehr Fricks fabriker i Malmö anställda arbetarna måtte erhålla ekonomisk gottgörelse, att utgå efter enahanda grunder, som tidigare tillämpats för tobaksarbetare, vilka till följd av tobaksmonopolets införande blivit utan sysselsättning i sitt yrke.

I den andra motionen, nr 425, hemställdes, att — under samma förut-

sättning — riksdagen måtte besluta, att ersättning skulle utgå till Pehr Fricks Fabrikers Aktiebolag och hos bolaget anställda för den förlust, som komme att drabba vederbörande genom att fabriken verksamhet måste nedläggas, allt i överensstämmelse med de principer, som varit gällande för ersättning till de tobaksfabrikanter och hos dem anställd personal, vilka blivit tvungna att vid införandet av statsmonopol å tobakstillverkningen nedlägga rörelsen.

Motionerna behandlades av bevillningsutskottet i betänkande nr 23. Utskottet meddelade därvid, att monopolbolagets styrelse, i avvaktan å ersättningsfrågans prövning, beslutat bemyndiga ledningen för monopolbolaget att hos fabriksbolaget göra ytterligare en beställning å lädämnen för cirka 500,000 cigarrlådor samt att denna beställning vore avsedd att fördelas å order under tolv månader, räknat från den 1 juli 1929, med 40,000 lådor per månad. Efter erinran därjämte att frågan om ersättning åt sökandebolaget och hos bolaget anställda personer vore föremål för utredning inom finansdepartementet, anförde utskottet, att det med hänsyn härtill ansett, att motionerna icke borde föranleda någon riksdagens åtgärd.

Riksdagen biföll utskottets i enlighet härmed avfattade hemställan.

För att erhålla ytterligare material till bedömande av förevarande ersättningsfrågor har jag hos tobaksmonopolets ledning hemställt, dels att, genom särskilda av tobaksmonopolet och sökandebolaget utsedda värderingsmän utredning måtte verkställas rörande storleken av den värdeminskning, som sökandebolagets fabriksfastighet, maskiner och inventarier kunde beräknas undergå i fall av rörelsens nedläggande, dels ock att uppgifter måtte införskaffas angående ålder, anställningstid och löneförmåner för envar av de hos sökandebolaget anställda tjänstemän och arbetare.

I en den 6 mars 1930 dagtecknad promemoria har verkställande direktören hos tobaksmonopolet redogjort för resultatet av den verkställda utredningen.

Såvitt angår värderingen av bolagets fastighet, maskiner och inventarier innehåller promemorian i huvudsak följande.

För uppskattande av den värdeminskning, bolagets fabriksfastighet samt för driften erforderliga maskiner och inventarier ansåges undergå på grund av driftens nedläggning, hade värdering den 26 februari 1930 verkställts av särskilda av tobaksmonopolet och bolaget utsedda värderingsmän, därvid tobaksmonopolet utsett ingenjören Per Nordenfelt, bolaget ingenjören Gustaf Zeland och båda parterna gemensamt överingenjören T. Bergen.

Värderingsmännen hade ansett värdeminskningen för fastigheten uppgå till 4,000 kronor och värdeminskningen å maskiner och inventarier till 33,866 kronor.

I skrivelse den 26 februari 1930 hade bolaget framhållit, att, sedan driften nedlagts, det måste förutsättas, att viss tid åtginge, innan fastigheten på nytt kunde utnyttjas, varigenom en hyresförlust uppkomme, att denna hyresförlust kunde beräknas till ett års hyra eller 8,000 kronor, samt att detta

1930 års
utredning.

hyresbelopp, som ungefär motsvarade 5 procent å taxeringsvärdet, 168,000 kronor, med vissa förbehåll hade erbjudits bolaget i hyra.

Även om ett visst fog skulle kunna anses förefinnas för detta bolagets yrkande, hade bolaget dock icke förmått att behörigen styrka storleken av den hyresförlust, bolaget ansåge sig komma att lida. Med hänsyn till att tobaksmonopolet i god tid underrättat bolaget, att bolaget efter den 1 juli 1930 icke kunde påräkna vidare leveranser av lådämnen, syntes det väl även kunna starkt ifrågasättas, huruvida någon ersättning rimligen borde utgå för den uppskattade hyresförlusten. Under alla förhållanden syntes den icke kunna beräknas till större belopp än ett halvt års hyra eller sålunda högst 4,000 kronor.

Det utav värderingsmännen upprättade värderingsinstrumentet torde få fogas vid statsrådsprotokollet (*bilaga 1*).

Vad härefter angår ersättning till hos bolaget den 1 januari 1930 stadigvarande anställd personal har i promemorian anförts i huvudsak följande.

Det syntes vara otvivelaktigt, att, om denna personal vid tidpunkten för tobaksmonopolets införande skulle hava tillerkänts ersättning, den i likhet med exempelvis de inom tobaksindustrien sysselsatta klistrerskorna icke kunnat erhålla sådan ersättning efter de grunder, som gällt för inom tobakshandlingen yrkesutbildad personal. I utlåtandet den 29 april 1916 hade även kommerskollegium betonat, att det syntes ställt utom allt tvivel, att bolagets verkstadspersonal icke kunde hänföras till de yrkesutbildades grupp, då tillverkningen av cigarrlådor skedde medelst specialmaskiner, för vilkas skötande någon egentlig fackutbildning icke erfordrades. Av de i ersättningsfrågan nu ingivna yttrandena syntes det även med full tydlighet framgå, att det svårigen läte sig göra, att i ersättningshänseende tillämpa de för den inom tobakshandlingen yrkesutbildade personalen gällande ersättningsgrunderna.

Därest sålunda den för icke yrkesutbildad personal gällande ersättningsgrunden syntes vara den, som närmast torde kunna ifrågakomma, syntes man dock med hänsyn till den jämförelsevis höga åldern och den långa anställningstiden, bolagets personal i stort sett innehade, vara berättigad antaga, att flertalet bland personalen skulle vid behandling av frågan inför vederbörande ersättningskommissioner hava vid sidan av en dylik ersättning, som jämlikt 9 § 6 mom. i ersättningsförordningen skulle utgått med allenast en halv medelårsinkomst, blivit tillerkända visst understöd jämlikt bestämmelserna i 12 § i förordningen. Huru stort ett dylikt understöd borde utmätas vore givetvis en ganska vansklig sak att avgöra. Då en ersättning jämlikt 9 § 6 mom. icke toge någon hänsyn till vederbörandes ålder och anställningstid, syntes det vara så mycket mera påkallat, att man vid utmätandet av ett eventuellt understöd differentierade detta efter ålder och anställningstid.

Det ville förefalla, som om man i detta fall skulle erhålla ett lämpligt avvägt understöd vid sidan av ersättningen, om understödet beräknades så, att vederbörande erhöle 25 kronor för varje levnadsår utöver uppnådda 30 år samt 25 kronor för varje år, som anställning innehafts hos bolaget utöver en anställningstid av 10 år.

Det syntes vara skäligt att tillerkänna samtliga före år 1920 anställda ersättning och understöd efter dessa normer. Det syntes nämligen icke föreligga tillräckliga skäl att tillmäta ersättningen åt den efter år 1915

men före år 1920 anställda personalen efter lägre norm än för personal, anställd före år 1915. Vad däremot beträffade den efter år 1920 anställda personalen — d. v. s. den personal, som anställdes efter det år, då tobaksmonopolet igångsatt sin egen tillverkning av cigarrlådor — syntes densamma, på sätt kommerskollegium betonat, knappast kunna göra anspråk på någon ersättning från det allmänna, och därför hade det ansetts icke höra ifrågakomma, att någon gottgörelse skulle beredas dylik personal.

I en till promemorian hörande tablå, som likaledes torde få fogas vid statsrådsprotokollet (*bilaga 2*), hava uppgifter sammanställts rörande de hos bolaget den 1 januari 1930 stadigvarande anställda — vilka i ersättningshänseende uppdelats i tre grupper A, B och C på sätt kommerskollegium ifrågasatt, ehuru enligt promemorians förslag någon åtskillnad mellan grupperna A och B icke i dylikt hänseende gjorts — med angivande av ålder, antal anställningsår, medelårsinkomst 1928 och 1929, beloppet av ersättning enligt 9 § 6 mom. ersättningsförordningen (d. v. s. ett halvt års medelårsinkomst), ifrågasatt understöd med hänsyn till ålder och anställningstid samt slutligen summan av ersättningen enligt 9 § 6 mom. ersättningsförordningen och ifrågasatt understöd. Enligt tablåen uppgå ersättningar och understöd till sammanlagt 35,683 kronor 46 öre.

Vid tobaksmonopolets införande åtog sig staten att utgiva ersättning i olika former till företagare och personal inom tobakstillverkningen. Däremot lämnades icke gottgörelse till företagare och personal inom tobaksproduktionens hjälpindustrier. Till dylika hjälpindustrier är att hänföra den tillverkning av cigarrlådor av trä, som sedan länge bedrivits av sökandebolaget Pehr Fricks Fabrikers Aktiebolag i Malmö.

Departement-
schefen.

Jämte sökandebolaget bestod under den första monopoltiden även en annan fabrik för tillverkning av cigarrlådor, nämligen Nya Aktiebolaget Engelska Ångsågverket. Detta bolag nedlade sin rörelse år 1920. Ungefär samtidigt begynte tobaksmonopolet egen tillverkning av cigarrlådor, och under de följande åren fördelades monolets behov av ifrågavarande förbrukningsartikel på sökandebolaget och monolets fabrik. Huvudsakligen till följd av övergång från trälådor till pappförpackningar för emballering av cigarrer och cigarreigarretter men även i anledning av minskad cigarrkonsumtion har emellertid sedan år 1920 behovet av trälådor väsentligen nedgått, och monolets förbrukning kan numera helt tillgodoses av monolets egen fabrik. I detta förändrade läge har monolet meddelat sökandebolaget, att detta icke har att påräkna ytterligare beställningar från monolet för tid efter den 1 juli i år.

Inför utsikten att på grund av nu angivna förhållanden nödgas upphöra med sin verksamhet har Pehr Fricks Fabrikers Aktiebolag hemställt om utverkande av skäligen ersättning för den förlust, som därvid drabbar bolaget och dess personal, allt i överensstämmelse med de principer, som varit gällande för ersättning till de tobaksfabrikanter och hos dem anställd personal,

vilka vid införandet av statsmonopol å tobakstillverkningen måste nedlägga rörelsen. För de hos sökandebolaget anställda arbetarna har Svenska Träindustriarbetareförbundets styrelse gjort en liknande framställning.

I likhet med tobaksmonopolets styrelse och de i ärendet hörda myndigheterna finner jag, att sökandebolaget och den av detsamma sysselsatta personalen icke kunna anses hava något rättsanspråk gentemot staten på gottgörelse. Förbises må ej heller, att den starka reduktion i behovet av de av sökandebolaget framställda förbrukningsartiklarna, som på senare år inträtt, till betydande del är beroende på omständigheter, som äro en följd av en naturlig utveckling utan samband med tobakstillverkningens monopolisering. Då emellertid nödtvånget för sökandebolaget att nu helt nedlägga sin rörelse väsentligen föranledes därav, att tobaksmonopolet, den enda avnämaren inom landet av cigarrlådor, av affärsmässiga skäl och av hänsyn till sin personal anser sig böra i första hand utnyttja sin egen anläggning för tillverkning av lådämnen, synes det mig skäligt, att vid fabrikationens nedläggande vid sökandebolaget ersättning tillerkännes bolaget och dess personal i viss begränsad utsträckning.

Vad sökandebolaget självt beträffar, finner jag mig sålunda böra förorda, att gottgörelse lämnas för den värdeminskning, som bolagets fabriksfastighet samt för driften använda maskiner och inventarier kunna beräknas undergå till följd av verksamhetens upphörande. Värderingsmännen, bland vilka såväl tobaksmonopolet som sökandebolaget varit representerade, hava enhälligt uppskattat nämnda värdeminskning till 37,866 kronor. Härtill synes böra läggas ett belopp av 4,000 kronor, motsvarande beräknad förlust av hyra för fastigheten under den tid av ett halvt år, som kan beräknas åtgå för fastighetens inredning för annat ändamål. Då jag icke finner skäl ifrågasätta någon gottgörelse för förlorad näringsverksamhet, skulle alltså den sammanlagda ersättningen till sökandebolaget utgöra 41,866 kronor.

I avseende å gottgörelsen till personal, anställd hos bolaget, ansluter jag mig till den av kommerskollegium uttalade meningen, att gottgörelse icke må tillkomma dem som anställda efter år 1920. I likhet med kollegium finner jag vidare anledning saknas att utmäta ersättningen enligt de grunder, som jämlikt 9 § 4 mom. ersättningsförordningen tillämpats för yrkesutbildad personal inom tobakstillverkningen. I enlighet med det förslag, som framlagts i den av verkställande direktören i tobaksmonopolet i ärendet avgivna promemorian, förordar jag sålunda, att ersättningen regleras jämlikt 9 § 6 mom. av sagda förordning, med tillägg i angivna fall av understöd till växlande belopp, bestämda med hänsyn till ålder och anställningstid. För den personal, som skulle ifrågakomma till ersättning, uppgår enligt promemorian, vars förslag jag alltså biträder, sammanlagda gottgörelsen till 35,683 kronor 46 öre, därav 24,483 kronor 46 öre enligt nyssnämnda stadgande i ersättningsförordningen och 11,200 kronor i särskilda understöd.

Liksom staten vid tobaksmonopolets tillkomst erhöll gottgörelse av monopolbolaget för alla av staten i samband med monolets införande till en-

skilda utbetalade ersättningar, synes jämväl kostnaden för nu ifrågavarande ersättningar böra bäras av monopolbolaget. Styrelsen för bolaget har även förklarat sig beredd att hos tobaksmonopolets bolagsstämma göra framställning i dylikt syfte. Med hänsyn till tobaksmonopolets ställning till staten torde emellertid riksdagens medgivande till ersättningarnas utbetalande böra utverkas.

Under åberopande av vad sålunda anförts hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte i proposition föreslå riksdagen medgiva,

att Aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolet må till Pehr Fricks Fabrikers Aktiebolag och hos bolaget anställda vid nedläggande av bolagets tillverkning av cigarrlådor utbetala ersättning i enlighet med här förut angivna grunder.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan behagar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten lämna bifall samt förordnar, att proposition i ämnet av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar, skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:
Svante Ericsson.

Bilaga 1.**Värderingsinstrument beträffande Pehr Fricks Fabrikers Aktiebolag.**

Den värdeminskning, som *fastigheten* kan anses lida genom driftens nedläggning, torde kunna begränsas till borttagning av viss speciell utrustning samt igenfyllning och lagning av golvkanaler kronor 1,550

ändringar av ledningar för elektrisk belysning, kraft och värme » 2,450

eller tillsammans kronor 4,000

Å *maskiner* och *inventarier* har värdering verkstälts utvisande ett värde under förutsättning av fortsatt drift av kronor 41,849

och av ett realisationsvärde av » 7,983

Alltså uppgår värdeminskningen till kronor 33,866

Summa värdeminskning kronor 37,866

Malmö den 26 februari 1930.

Per Nordenfelt.

T. A. Bergen.

Gustaf Zeland.

Bilaga 2.

Beräkning rörande ersättning åt viss personal hos Pehr Fricks Fabrikers Aktiebolag.

Namn	Ålder 31/12 1929	Antal an- ställ- nings- år 31/12 1929	Medel- årsin- komst 1928/ 1929		Ersättning enligt 9 § 6 mom. er- sättnings- förordning- en = 1/2 års medelårs- inkomst		Ifrågasatt understöd med hän- syn till ålder och an-täll- ningstid	Summan av ersätt- ning enligt 9 § 6 mom. och ifråga- satt under- stöd		
			Kr.	Kr.	Kr.	Kr.				
Grupp A (anställda före 1915)										
<i>Icke kontorsanställda.</i>										
Disponent Nils Larsson.....	60	46	7,542	39	3,771	19	1,650	—	5,421	19
Verkm. Georg Alfred Hansson.....	48	24	6,582	36	3,291	18	800	—	4,091	18
Maskinisten J. P. Ohlsson	74	53	2,652	50	1,326	25	2,175	—	3,501	25
Maskinsnickaren Oscar Svensson...	49	35	2,900	37	1,450	18	1,100	—	2,550	18
» Albert Nilsson ...	52	33	2,917	47	1,458	78	1,125	—	2,583	78
» Bernhard Ohlsson	58	32	2,309	90	1,154	95	1,250	—	2,404	95
» Axel Lennander...	38	24	2,847	40	1,423	70	550	—	1,973	70
» Bror Persson	33	19	2,921	01	1,460	50	300	—	1,760	50
» Oscar Lennander	32	19	2,925	55	1,462	77	275	—	1,737	77
<i>Kontorsanställda.</i>										
Kontorschef Nils Dahlvig	50	35	4,147	15	2,073	57	1,125	—	3,198	57
Kontorist Erik Larsson	31	15	2,565	—	1,282	50	150	—	1,432	50
Grupp B (anställda efter 1915 men före 1920)										
Maskinsnickaren Emil Malm	36	13	2,983	98	1,491	99	225	—	1,716	99
» Gustaf Brink	47	12	2,930	21	1,465	10	475	—	1,940	10
» Gunnar Holmberg	24	10	2,741	70	1,370	85	—	—	1,370	85
Grupp C (anställda efter 1920)										
Träarb.-lärling Georg Ekelund.....	19	3	1,251	51	—	—	—	—	—	—
Fabriksarbeterskan Anne Marie Johansson	21	7	1,327	32	—	—	—	—	—	—
Fabriksarbeterskan Gynny Svensson	22	7	1,324	47	—	—	—	—	—	—
Summa	—	—	—	—	24,483	46	11,200	—	35,683	46